

4. Головач А.В. Керівник в органах державної податкової служби: адміністративно-правовий статус: Монографія. – Харків, 2011.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України // ВВР. – 1999. – № 40. – Ст. 412.
6. Куркін М.В. Контроль та захист економічної безпеки діяльності підприємств: Навч. посіб. – Х., 2010.

Надійшла до редакції 28.09.2011

СЕРГЄЄВ Р.С., кандидат юридичних наук
(ТОВ «Інвестиційно-лізингова
компанія «Рента», м. Одеса)

УДК 342.924

УМИСЕЛ ТА НЕОБЕРЕЖНІСТЬ В АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОСТУПКАХ У СФЕРІ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ

Висока соціальна значущість адміністративно-деліктних питань у галузі електроенергетики зумовлює необхідність проведення досліджень з їх подальшого вдосконалення. Тим більше, що нормативно-правове регулювання адміністративно-деліктної сфери характеризується збереженням тенденції множинності нормативно-правових актів про адміністративну відповідальність; наявністю актів, які охоплюють предмет регулювання Кодексу України про адміністративні правопорушення і, фактично, знецінюють його статус як єдиного кодифікованого нормативно-правового акта; існуванням окремих підзаконних нормативно-правових актів про адміністративну відповідальність, що суперечить Конституції України.

Ключові слова: адміністративно-деліктні питання у галузі електроенергетики, адміністративне правопорушення, використання паливно-енергетичних ресурсів, умисел, протиправні дії.

Высокая социальная значимость административно-деликтных вопросов в отрасли электроэнергетики предопределяет необходимость проведения исследований для их последующего совершенствования. Тем более, что нормативно-правовое регулирование административно-деликтной сферы характеризуется сохранением тенденции множественности нормативно-правовых актов об административной ответственности; наличием актов, которые охватывают предмет регуляции Кодекса Украины об административных правонарушениях и, фактически, обесценивают его статус как единственного кодифицированного нормативно-правового акта; существованием отдельных подзаконных нормативно-правовых актов об административной ответственности, что противоречит Конституции Украины.

Ключевые слова: административно-деликтные вопросы в отрасли электроэнергетики, административное правонарушение, использование топливно-энергетических ресурсов, умысел, противоправные действия.

High social importance of administrative delicate issues in the electricity sector determines the need for research regarding their future improvement. Especially as a legal regulation of administrative sensitive area is characterized by the tendency for the multiplicity of normative legal acts of administrative responsibility, the existence of acts that cover the subject of the regulation of the Code of Administrative Offences and actually devalue its status as the sole regulatory legal act, the existence of separate sub-legal acts of administrative responsibility, which contradicts the Constitution.

Keywords: administrative and delicate issues in the electricity sector, an administrative offense, the use of energy resources, intent, illegal actions.

Цікавість вчених-правознавців до адміністративного делікту всупереч існуючим науковим дослідженням проявляється не випадково. Різноманітні сфери суспільного життя, в яких виникають адміністративно-деліктні відносини, слугують джерелом для новаторських підходів у адміністративному праві. У разний час знайшли визнання в науці адміністративного права наукові праці таких російських та українських вчених як Д.Н. Бахрах, І.А. Беленчук, А.С. Васильєв, В.В. Денисенко, Л.В. Коваль, В.К. Колпаков, О.Є. Кострубицька, Г.А. Левицький, Д.М. Лук'янець, О.І. Миколенко та ін.

Глибоке та всебічне вивчення теми адміністративних деліктів є винятком, що дозволяє знаходити маловивчені сторони в суспільних відносинах.

Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає цілу низку адміністративних проступків, що вчиняються в галузі електроенергетики, в тому числі і в сфері раціонального використання та збереження електричної енергії.

Офіційне визначення адміністративного правопорушення, в якому розкривається його матеріальний зміст, юридична природа й соціальна сутність, а також визначаються змістовні ознаки, дає ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення: *адміністративне правопорушення (проступок)* – протиправна, винна (умисна чи необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права й свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1].

Водночас більшість учених з певних причин критикують таке визначення. По-перше, розвиток теорії держави та права призвів до того, що в юридичній науці вкоренилася та стала загальноприйнятою класифікація правопорушень на злочини та проступки, у якій проступки, у свою чергу, поділяються на адміністративні, дисциплінарні проступки та цивільно-правові делікти [2, с. 38]. І, по-друге, перераховувати в дефініції всі об'єкти, на які посягає адміністративний проступок, не має сенсу, оскільки сьогодні спостерігається тенденція до того, що розвиток суспільних відносин спричиняє виникнення нових об'єктів адміністративно-правової охорони. Таким чином, термінологія, що використовується в Кодексі України про адміністративні правопорушення, є застарілою й суперечить загальним досягненням юридичної науки. Саме тому вказаний вид правопорушень надалі будемо називати адміністративним проступком.

Доцільно вважати, що адміністративні проступки у сфері раціонального використання і збереження електроенергії, які перелічені в Кодексі України про адміністративні правопорушення, не охоплюють усі суспільні відносини, на які посягають правопорушники при вчиненні проступків у зазначеній сфері, оскільки вони стосуються лише відносин у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів (Глава 8 КУпАП) та деяких відносин, що посягають на встановлений порядок управління (Глава 15 КУпАП):

– марнотратне витрачання паливно-енергетичних ресурсів (ст. 98 КУпАП) (тобто систематичне, без виробничої потреби, недовантаження або використання на холостому ходу електродвигунів, електропечей та іншого електро- і теплоустаткування; систематична пряма втрата стисненого повітря, води і тепла, спричинена несправністю арматури, трубопроводів, теплоізоляції трубопроводів, печей і тепловикористовуючого устаткування; використання без дозволу енергопостачальної організації електричної енергії для опалення службових та інших приміщень, а також для непередбаченої виробничим процесом мети; безгосподарне використання електричної енергії для освітлення);

– недотримання вимог щодо ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів (ст. 101-1 КУпАП) (тобто невиконання законних вимог посадових осіб органів Державної інспекції з енергозбереження щодо усунення порушень законодавства про енергозбереження, ненадання їм передбаченої законодавством інформації або надання недостовірної інформації щодо ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, створення перешкод для доступу до енергоспоживаючих об'єктів та до приладів обліку споживання електроенергії);

– порушення, пов'язані з неефективною експлуатацією паливо- і енерговикористовуючого устаткування (ст. 102 КУпАП);

– порушення правил користування енергією (ст. 103-1 КУпАП).

Однак адміністративні проступки у сфері раціонального використання та збереження електричної енергії в Україні передбачені ще й в інших законодавчих актах України, що регулюють відповідні норми в галузі електроенергетики, а саме: у ст. 27 *Закону України "Про енергозбереження"* [3], ст. 27 *Закону України "Про електроенергетику"* [4].

Між тим чимало складів адміністративних проступків, на наш погляд, є формальними, в них не надається така ознака, як настання шкідливих наслідків чи заподіяння правопорушником збитку (наприклад, пошкодження приладів обліку електроенергії [4]; створення перешкод у виконанні посадовими особами органів державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки своїх функцій) [5]. Тобто такими діями не заподіюється матеріальна шкода, оскільки обсяг їх об'єктивної сторони вичерпується переліком ознак діяння й обставинами його здійснення.

Таким чином, при виконанні формальних складів умисел полягає в усвідомленні протиправності дій і бажанні їх вчинити (у навмисності протиправної поведінки). І саме тому най-

частіше адміністративні проступки, у тому числі у сфері раціонального використання і збереження електроенергії України, вчиняються навмисно [6, с. 249].

Обидва елементи умислу (прямий та непрямий) більшою мірою схожі, ніж відмінні. Законодавець також не відрізняє прямий та непрямий умисел. Однак можна помітити суттєві відмінності інтелектуального та вольового моментів цих форм вини, що полягають саме в неоднаковому характері передбачення шкідливих наслідків. Прямий умисел передбачає неминучість або реальну можливість настання таких наслідків, а непрямий умисел характеризується передбаченням лише реальної можливості настання шкідливих наслідків. Більш чітким є розмежування цих форм за критерієм вольового моменту, вольового ставлення до настання наслідків. У прямому умислі ставлення правопорушника до них виявляється у формі бажання, а при непрямому – у формі усвідомленого припущення їх настання [7, с. 437-438]. Так, при створенні перешкод у здійсненні державного енергетичного нагляду та у виконанні робіт, пов'язаних з обслуговуванням об'єктів електроенергетики [8], умисел є прямим, коли правопорушник бажає настання наслідків свого діяння, або непрямим, коли правопорушник допускає настання негативних наслідків.

Непрямий умисел іноді може нагадувати протиправну самовпевненість і навпаки. Відмінність між ними полягає у ступені антигромадського ставлення до інтересів інших осіб. Той, хто діє з непрямыми умислом, наважується на здійснення діяння, заздалегідь усвідомлюючи настання небажаних наслідків. Той, хто діє самовпевнено, усвідомлює лише можливість настання небажаних наслідків і навіть сподівається на запобігання їм, але його сподівання є легковажним, недостатньо обдуманим і свідчить про його необачність.

Необережність, також як і умисел, є самостійною формою вини, передбаченою адміністративним законодавством. Необережність розглядається як менш небезпечна форма вини порівняно з умислом. Однак не можна недооцінювати шкідливість адміністративних проступків, учинених через необережність [7, с. 438].

Ст. 11 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено, що вчиненим через необережність проступок визнається тоді, коли особа передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення, або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачити [1].

Отже можна зробити висновок, що поняття необережності пов'язується законодавцем із психічним ставленням до шкідливих наслідків. Однак таке визначення підходить для матеріальних складів проступків, а сутність та ставлення до формальних складів воно відображає недостатньо. Якщо при виконанні формальних складів умисел характеризується як навмисність дій, то необережність можна розуміти як відсутність належної обачності, недбалість. Необережна форма вини використовується в Особливій частині Кодексу України про адміністративні правопорушення рідко [9, с. 250].

Необережність може виступати як протиправна самовпевненість і недбалість. Самовпевненість являє собою такий вид необережної вини, за якого особа, котра вчинила проступок, передбачала настання шкідливих наслідків діяння, але легковажно, самовпевнено розраховувала на їх відвернення.

Наприклад, марнотратне витрачання паливно-енергетичних ресурсів (ст. 98 Кодексу України про адміністративні правопорушення), недотримання вимог щодо ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів (ст. 101-1 Кодексу), порушення, пов'язані з неефективною експлуатацією паливно-енерговикористовуючого устаткування (ст. 102 Кодексу) можуть розглядатися як необережна форма вини. При цьому, якщо правопорушник передбачав можливість настання шкідливих наслідків свого діяння, але легковажно сподівався на їх відвернення, то це є протиправною самовпевненістю, а якщо не передбачав настання шкідливих наслідків свого діяння, хоча повинен був та міг їх передбачити, то це протиправна недбалість.

Мотив і мета вчинення адміністративного проступку – факультативні ознаки суб'єктивної сторони складу проступку. Мотив розуміють як усвідомлене особою внутрішнє спонукання, яким вона керувалася під час вчинення проступку. Мета – це наслідок, якого прагне досягти особа вчиненням проступку [6, с. 138]. Як основна ознака складу проступку, мета називається тільки в ситуаціях, коли діяння вчиняється умисно. Зокрема, як у передбачених ст. 103¹

КУпАП порушеннях правил користування енергією та газом щодо самовільного використання з корисливою метою електричної та теплової енергії без приладів обліку (якщо використання приладів обліку обов'язкове), а також самовільного використання з корисливою метою газу.

Отже, проаналізувавши перелічені правопорушення у сфері раціонального використання і збереження електричної енергії, у тому числі адміністративні проступки, слід зробити висновок про те, що ці адміністративні проступки мають загальні ознаки, що властиві правопорушенням в інших сферах, а саме: суспільна небезпечність, протиправність, винність та караність.

Водночас адміністративні проступки у сфері раціонального використання і збереження електричної енергії України мають властиві лише їм ознаки:

– об'єкти посягання, якими виступають суспільні відносини в електроенергетичній, енергозберігаючій сферах;

– суб'єкти проступку, якими виступають фізичні особи, у тому числі посадові, службові та юридичні особи;

– суб'єкти юрисдикції, якими є адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад (ст. 218 КУпАП); виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад (ст. 219 КУпАП); районні, районні в місті, міські та міськрайонні суди (ст. 221 КУпАП); органи державного геологічного контролю (ст. 231¹ КУпАП); органи державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки (ст. 244¹² КУпАП); органи Державної інспекції з енергетичного нагляду за режимами споживання електричної та теплової енергії (ст. 244¹³ КУпАП); органи Державної інспекції з експлуатації електричних станцій і мереж (ст. 244¹⁴ КУпАП); Національна комісія регулювання електроенергетики України (ст. 244¹⁵ КУпАП);

– види заходів адміністративної відповідальності за проступки, якими є: попередження; штраф; зупинення дії ліцензії (дозволу) на здійснення певного виду діяльності, наданої юридичній особі; анулювання ліцензії (дозволу) на здійснення певного виду діяльності, наданої юридичній особі.

Таким чином, саме за об'єктом посягання, суб'єктами проступку, суб'єктами юрисдикції, видами заходів адміністративної відповідальності, особливістю притягнення до відповідальності за адміністративні проступки у сфері раціонального використання і збереження електричної енергії України можна виокремити з-поміж усіх інших проступків, що вчиняються в інших галузях та сферах.

Оскільки правопорушення у сфері раціонального використання та збереження електричної енергії, перелічені в Главі 8 КУпАП та певних галузевих законах без розмежування проступків від правопорушень, за вчинення яких передбачено дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність, доцільно систематизувати усі проступки у сфері раціонального використання та збереження електричної енергії в окрему главу КУпАП – «Адміністративні проступки у сфері раціонального використання та збереження електричної енергії України», у якій необхідно викласти їх послідовно, відповідно до належності до певної складової паливно-енергетичного комплексу України, з урахуванням об'єкта посягання і з зазначенням відповідних видів адміністративних санкцій за їх вчинення.

Список використаної літератури:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. – К., 2009.
2. Миколенко А.И. Административный процесс и административная ответственность в Украине: Учеб. пособ. – 2-е изд., доп. – Х., 2006.
3. Про енергозбереження: Закон України із змінами та доповненнями від 01.06.1994 р. // ВВР. - № 30. - 1994.
4. Про електроенергетику: Закон України від 16 жовтня 1997 р. // ВВР. - 1998. - № 1. - Ст. 1.
5. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8 лютого 1995 р.: станом на 25 червня 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 55. – Ст. 1895.
6. Гладун З.С. Адміністративне право України: Навч. посіб. – Тернопіль, 2004.
7. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч. – У 2-х т / ред. кол. В.Б. Авер'янов (голова). – К., 2004. – Т. 1. Загальна частина.
8. Про остаточне зупинення Чорнобильської АЕС: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2000 р. № 1747 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 48. – Ст. 2087.
9. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: Підруч. – К., 2003.

Надійшла до редакції 12.09.2011

